

Koprivnica, pogled na grad

Marija Planić-Lončarić

Centar za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu,
Odjel za povijest umjetnosti, Zagreb

Izvorni znanstveni rad

Organizacija prostora grada Koprivnice do 19. stoljeća

Sažetak

Prikaz povijesnog razvoja prostorne organizacije grada Koprivnice autorica je temeljila na objavljenoj historiografskoj građi i obradi arhivskih dokumenata. Počeci naselja sežu u razdoblje ranog srednjeg vijeka u kome se formiralo manje naselje cestovnog tipa. U 14. stoljeću Koprivnica postaja slobodna vlasteoska varoš, a ubrzo zatim i slobodni kraljevski grad s jačom grupom stalno nastanjenih obrtnika i trgovaca. Izgrađuje se franjevački samostan u prostor ulice-trga, na čijem je kraju već utvrđeni dvor. Naselje je tada definirano kao cestovno naselje s utrostručenim paralelnim potezima ulica, branjeno drvenim palisadama pravokutnog oblika. Na gusto izgrađeno tkivo srednjovjekovnog grada u 16. stoljeću veže se renesansni fortifikacijski obruč. Izgrađuje se oružana, vojna komanda i stražarnica. Smirivanje na turskoj granici dovodi do obnove gradskog života, izgrađuju se barokna predgrađa s velikim prostorima za trgovanje. Dolazi do barokne obnove sakralnih objekata i gradnje Vijećnice, franjevačkog samostana i pravoslavne crkve. Izuzećem Koprivnice iz sastava Vojne krajine potkraj 18. stoljeća dolazi do bržeg napuštanja prostora tvrde. U 19. stoljeću ruše se bedemi i formira park na granici starog i novog grada. Izgradnja željezničke pruge nakon Hrvatsko-ugarske nagodbe uvjetuje širenje naselja na zapad u pravcu kolodvora. U tom razdoblju ekonomskog prosperiteta dolazi do napuštanja srednjovjekovnog grada i povezivanja dijelova gradske jezgre sa zanemarenim istočnim područjem prigradskih livada. Povratak staroj urbanoj jezgri započeo je tek u najnovije vrijeme.

Koprivnica se nalazi u ravnici uz sjeverozapadne obronke Bilogore, nedaleko od Drave, uz potez male rijeke Koprivnice.¹

Širi prostor grada pruža dokaze vrlo rane nastanjenosti tog područja. U ranijem razdoblju slučajni nalazi, a kasnije povremena, stručno organizirana iskapanja na okolnim terenima daju uvid u pojedine faze razvoja.² Manjih neolitskih naseobina ima na cijelom prostoru (Močilski breg, Koprivnica, Seča uz Koprivničke brege, obronci Bilogore i dr). Nađeni primjerci oruđa, pomagala pri ribolovu, grobnih priloga, dijelova keramike pokazuju način života tih ranih zajednica. Slijede nalazi iz metalnih razdoblja. Neznatno uzdignute gradine, kao prava »sigurna« mjestu u ravničarskom prostranstvu, vrlo često nastavljaju živjeti u srednjovjekovnom razdoblju. Takav je primjer gradine Seča u ravnici istočno od Koprivnice. Vjerojatno je srednjovjekovno gradište na prostoru Koprivnice (nešto zapadnije uz današnji franjevački kompleks) nastavilo život jedne od takvih prethistorijskih gradina. I to bi onda bio početak rasta današnjeg velikog naselja.

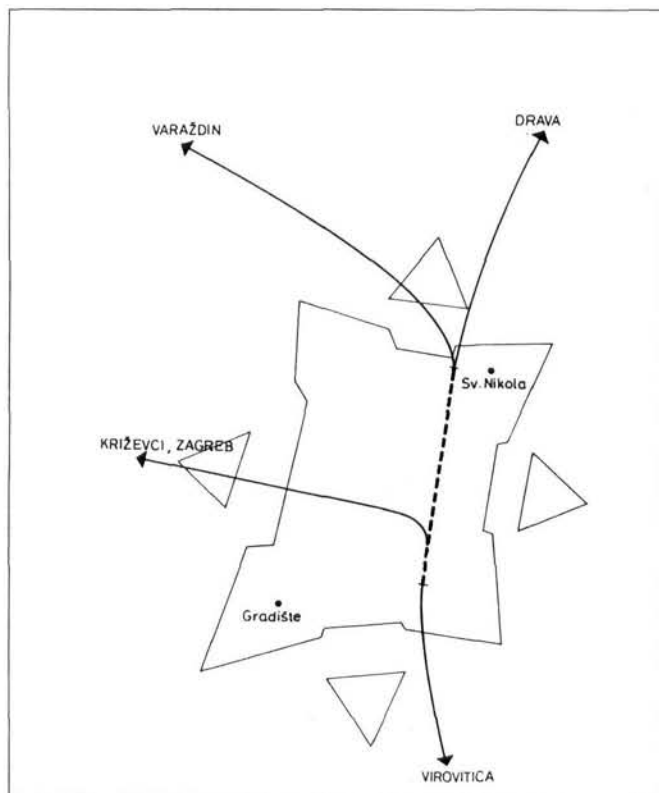
Kao što su prethistorijska utvrđena mjesta u nekim slučajevima nastavila živjeti u kasnijim vremenima, tako su i neki cestovni pravci proširivani, upotrebljavani u narednim fazama. Veći dio prethistorijskih putova uklopljen je u cestovnu mrežu razdoblja rimske dominacije.³ Prostor Koprivnice nalazi se na vrlo spretnom mjestu spajanja nizinskih, uzdužnih putova, koji idu u smjeru istok-zapad, i onih brdovitih, koji na pogodnom položaju prelaze Bilogoru, vežući nizine Drave i Save (smjer sjeveroistok-jugo-zapad). Uz tu razgranatu mrežu putova vezan je cio niz manjih naselja, ladanjskih, gospodarskih kompleksa, kao i cestovnih postaja (Gola, Kunovec-Breg). Dalja istraživanja objasnit će da li je na prostoru današnjega grada bila postaja cestovnog pravca (Ad Piretis).⁴

Ranosrednjovjekovno razdoblje bilježi pojedine faze u rasponu od propasti Rimskog Carstva preko seobe plemena, naroda, do formiranja naselja stalnog stanovništva (nalazi u Šoderici kraj Koprivnice, u Đelekovcu i dr.).

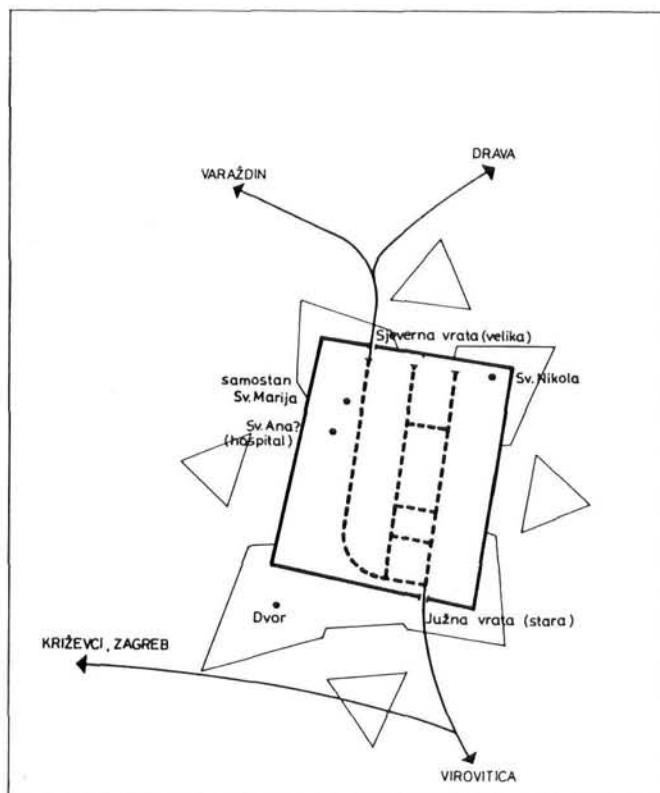
U ovom plodnom prostranstvu s vremenom ima sve više seoskih naselja i slavenskih gradišta. Nešto kasnije taj predio dolazi u crkvenom smislu pod vlast zagrebačkog biskupa (komarnički arhidakonat). Crkvene feudalne posjede zauzimaju templari (središte posjeda nalazi se na obroncima Bilogore, južno od Virja), a u kasnijem razdoblju pavlini (krajem XIV. stoljeća — samostan u Strezi, Pavlin-kloštar).

Kroz te krajeve prolazi velika srednjovjekovna cesta⁵ povezujući središnje dijelove Ugarske i sjeverne dijelove Hrvatske s lukama Jadrana. Niz utvrđenih točaka čuvaju prolaz cestom, dok uz njezinu liniju, kao i uz poteze njezinih ograna nastaju jača trgovačko-obrtnička naselja. Spomenuta naselja imaju privilegije slobodnih kraljevskih varoši (Virovitica, Koprivnica, Križevci, Varaždin, Krapina, Gradec u dijelu poteza ceste između Drave i Save).

Središta svjetovnih feudalnih posjeda okolnih prostora postoje u Rasinji, Kamengradu, Prodaviću-Virju, dok cijelo područje potpada pod križevačku županiju (ranije šimešku). Zanimljivo je da Koprivnica posljednja među spomenutim varošima dobiva privilegij slobodne kraljevske varoši. Ostali gradovi, i to oni najbliži, kao Varaždin, Virovitica, Križevci, ulaze u tu skupinu više od stotinu godina ranije.

Koprivnica, počeci naselja, XII—XIII. stoljeće

Koprivnica, jezgra grada u XIV. i XV. stoljeću

No u svakom slučaju možemo ustanoviti da se Koprivnica, kao izrazito srednjovjekovno naselje, izgrađuje u blizini raskršća »Kolomanove« ceste znatno ranije nego što dobiva privilegije slobodne kraljevske varoši.

Počeci naselja, XII—XIII. stoljeće

Naselje štiti jaka utvrda Kamengrad, koja se nalazi na obližnjim obroncima planine: bliže »sigurno, utvrđeno« mjesto najvjerojatnije je slavensko gradište (zapadno uz današnji franjevački kompleks), kakvih je bilo uz većinu srednjovjekovnih gradskih i manjih seoskih naselja u nizinskim predjelima Slavonije. To su bila mjesta zbjega, zaklona u slučaju opasnosti. Unutrašnja površina takvih obliha, eliptoidnih gradišta, malo uzdignutih od okolnog nizinskog prostora, brani se daleko lakše nego otvoreno, izduženo naselje građeno uz potez ceste. Takvo je gradište imalo i jarak ispunjen vodom, što je u slučaju Koprivnice lako izvedivo jer je na tome mjestu rijeka, zapravo veći potok Koprivnica, najbliži gradu.

Jezgra grada u XIV. i XV. stoljeću

Najvjerojatnije je kasnije, tokom XIV. stoljeća, na istom prostoru gradišta izgrađen »dvor« (»dvorski bastion« u tvrđavi XVI. stoljeća),⁶ koji je bio u posjedu vlastele ili kralja. U ranom razdoblju takav feudalni gospodar ujedno je i gospodar cestovnog obrtničko-trgovačkog naselja. Spominjemo slučajno bana Mikca iz Prodaviča, koji posjeduje velika prostranstva zemlje u tom dijelu Slavonije i koji

vrlo često boravi u Koprivnici. Ban Mikac uzdiže Koprivnicu među privilegirane slobodne vlasteoske varoši — 1338. godine.⁷ Uz nabranje svih slobodština, ban spominje i utvrđivanje naselja, te navodi drvene kule iznad dvojih gradskih vrata. Potrebno je međutim reći da se prije ove povelje (iz 1337. godine) spominje u Koprivnici »pravo trga«, kao i to da općina već početkom stoljeća (1308. godine) ima suca. Franjevci, koji vrlo često prate naselja s takvim sastavom stanovništva, dolaze u Koprivnicu krajem prethodnog stoljeća.⁸ Prvih desetljeća XIV. stoljeća spominje se gradnja njihove crkve sv. Marije (1321. godine ostavljen je vinograd za gradnju franjevačke crkve), a 1327. godine Ivan Gising, vlasnik Kamengrada, podiže crkvu i tamo se 1341. godine održava kapitul franjevačke provincije.

Spominjući važnost i veličinu naselja prije dobivanja privilegija slobodne vlasteoske varoši, navodimo da je u popisu sakralnih objekata komarničkog arhidakonata zagrebačke biskupije (Komarnica u blizini današnjeg Novigrada Podravskog) iz 1334. godine uz franjevačku crkvu sv. Marije u Koprivnici navedena i župna crkva sv. Nikole i isto tako župna crkva sv. Mihajla za šire područje naselja (danas Miholjansko polje). U XVI. stoljeću podignuta je uz hospital crkva sv. Ane koju je dao izgraditi čanadski biskup Grgur, podrijetlom iz Koprivnice.

Nakon povelje bana Mikca slijedi povelja hercega Stjepana iz 1353. godine,⁹ u kojoj se, uz potvrđivanje ranije stečenih slobodština, spominje vlasteoska zgrada do gradske fortifikacije.

Ulomak arhitektonske plastike sakralne arhitekture, Koprivnica, Muzej grada Koprivnice

Konačno, sredinom XIV. stoljeća (1356. godine) Koprivnica postaje kraljevska slobodna varoš. Privilegije je podijelio kralj Ludovik Anžuvinski. To je razdoblje jake centralne vlasti, koje je pogodovalo bržem razvoju gradskih naselja.

Uz građane Koprivnice spominju se i gosti (hospites), koji su očito već duže nastanjeni i djeluju u Koprivnici (ban Mikac ih navodi u svom privilegiju).

U nastojanju rekonstrukcije prostora ovog srednjovjekovnog naselja cestovnog tipa¹⁰ navodimo dio ceste Virovitica—Varaždin, koji u gradu omeđenom linijama utvrda postaje ulica, vrlo vjerojatno današnji potez Oružarske ulice. Na sjeveroistočnom dijelu, uz spomenuti potez cestovnog naselja izgleda da je vrlo rano izgrađena crkva sv. Nikole. Taj sakralni, župni objekt srušen je u času širenja postojećih utvrda u toku petog decenija XVI. stoljeća. Kasnije, bastion izgrađen na mjestu srušene crkve sv. Nikole dobiva ime »Popovski«.

Objekt sv. Nikole, koji se prvi put spominje 1334. godine, postoji vrlo vjerojatno znatno ranije (XII, XIII. stoljeće), naime, cijelo to veliko područje nalazi se u vlasti templara, koji kao feudalni gospodari vrlo rano uspijevaju organizirati svoj prostor. U zapadnom dijelu naselja postoji najvažniji komunalni prostor. To je široka ulica (danas Ul. JNA), koja je ujedno i trg.¹¹ Njezina širina i naglašena površina u prostoru grada-utvrde ostala je do danas vidljiva (to je uočljivo na planu Koprivnice iz 1772, kao i na katastarskoj izmjeri iz 1859. godine). Zapadno uz potez te ulice-trga izgrađen je vrlo rano franjevački samostan i crkva sv. Mari-

je (kraj XIII. i prva polovica XIV. stoljeća). Vjerojatno su hospital i crkva sv. Ane postojali negdje u blizini. Nažalost, spominje se donator, razdoblje gradnje, ali ne i pozicija tog zdanja unutar naselja.¹²

U času izgrađivanja drvenih utvrda oko naseljenog prostora otvaraju se sjeverna ili Velika vrata na sjevernom kraju najznačajnijeg gradskog prostora ulice-trga (danas u blizini ljekarne »K orlu«). Izlaz iz sjevernih vrata vodi prema Varaždinu, odnosno Dravi, a izlaz iz južnih vodi prema istočnim dijelovima Podravine, prema Virovitici. Očito je da je zatvaranje naselja u XIV. stoljeću drvenim zidom prekinulo neke tokove putova. Tako je npr. sigurno da je linija istočne ulice (Oružarska), koja se po svemu čini najranijom u slijedu izgradnje naselja, povezivala cestovni pravac koji je dolazio iz Virovitice s onim koji je išao za Varaždin, te s manjim odvojkom koji je vodio prema sjevernim i sjeveroistočnim naseljima okolnog prostora, sve do linije Drave. U razdoblju izgradnje dvora na mjestu gradišta i izgradnje franjevačkog kompleksa (oba u XIV. stoljeću), kao i okupljanja jačih trgovaca i obrtnika uz zapadnu ulicu-trg (Ulica JNA) dolazi do jačanja zapadne veze ulice i vanjskog raskršća prema Varaždinu, odnosno Dravi. Tako je, izgleda, postalo posve jasno da gradska vrata treba da budu na tom spoju, a ne na starom, koji je očito tokom XIV. stoljeća postao manje važan. Međutim, ovom ranijem cestovnom, a kasnije uličnom pravcu naselja ostaje južni gradski izlaz prema Podravini i Slavoniji. Tako dolazi do »skoka« gradskih vrata, ona naime nisu u osi,¹³ nego u pomaku, a komunikacija je izvedena preko jedine jače

Koprivnica, »ulica-trg« srednjovjekovnoga grada

spojnice u južnom dijelu naselja (današnja Ulica A. Cesarca).¹⁴ Najraniji prikaz mjesta izlaza iz utvrđenoga grada poznat je iz plana N. Angelinija (oko 1570. godine). Iako kasniji s obzirom na srednjovjekovnu fazu izgradnje, taj prikaz donosi izgled grada prije velikih zahvata gradnje tvrđavnih dijelova u Koprivnici, te dokumentira stanje tvrđave XIV—XV. stoljeća, ponešto unaprijedene radovima na fortifikacijama tokom prve polovice XVI. stoljeća.

Spominjući vezu naselja s dijelovima velike srednjovjekovne ceste isticali smo vezanost na uzdužni tok (Virovitica—Varaždin). Poprečni se pak krak odvaja u blizini Koprivnice, te kreće prema Križevcima i dalje prema Zagrebu i jugu.

Ako se opet vratimo na opis tkiva naselja, koje je utvrđeno sredinom XIV. stoljeća, onda ćemo osim istočne, razmjerno široke ulice i zapadne, veoma široke ulice-trga naići na središnju, vrlo usku ulicu (danas Vijećnička), koja prolazi između vrtova, dvorišta, i gospodarskih objekata.¹⁵ Njezina je uskoća svakako određena sadržajima (isključivo stambena i gospodarska namjena), isto kao što je različita širina istočne i zapadne ulice određena zbirom javnih sadržaja neophodnih za život grada. Ta uska središnja ulica još je danas povezana malim poprečnim prolazima s linijom istočne ulice.¹⁶ Oni su zaista samo prečaci, te njihovo povezivanje s osnovnim tokovima cestovne mreže ne povlači za sobom formiranje izgradnje tipa bloka. Cestovno nizanje jednakovrijednih prostornih čestica, toliko tipično za kolonistička naselja srednjeg vijeka (od XI. stoljeća nadalje), ostalo je unatoč svim preinakama na području jezgre naselja i dalje dominantno.

Pri ocjeni ovog srednjovjekovnog naselja, a to možemo već sada učiniti jer je ono definirano u XIV. stoljeću, moramo istaći da se radi o tipu *složenijeg cestovnog naselja*. Ta složenost očituje se u broju i »specijalizaciji« uličnih poteza,¹⁷ koji ritmom paralelnih linija sugeriraju planirani prostor grada.¹⁸

Nakon ovog razdoblja prosperiteta, XV. stoljeće donosi Koprivnici različite promjene. S jedne strane to je stoljeće slabljenja centralne vlasti kralja i ujedno jačanja vlasti pojedinih feudalaca.

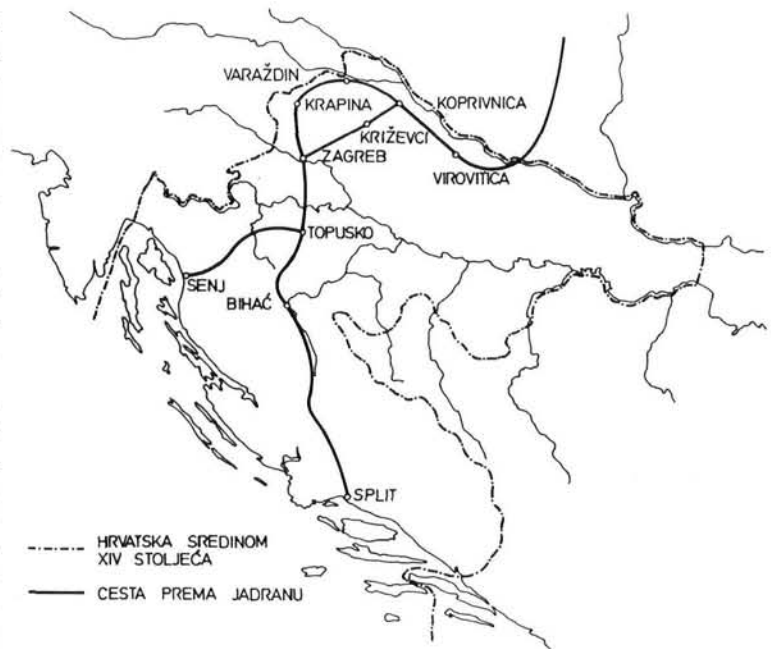
To je razdoblje kad slobodne kraljevske varoši zapravo postaju neslobodne vlastelinske varoši, stalno se pozivajući na svoja nekadašnja prava, povlastice itd. Među gospodarima grada spominjemo zagrebačkog biskupa Ivana Albena, grofove Celjske,¹⁹ Jana Vitovca.

U toku feudalnih borbi srušen je polovicom XV. stoljeća (1446. godine) Kamengrad i odonda više nije obnovljen, te postaje ruševina tokom vremena nazvana Starigrad.

Vlasteoski dvor u Koprivnici (na mjestu slavonskog gradišta i kasnije građenog Dvorskog bastiona) pažljivo se oprema, utvrđuje, on sada postaje središte velikih okolnih imanja.

Tvrđava u XVI. stoljeću

Druga polovica XV. stoljeća unosi nemir turske opasnosti. Bosna je osvojena 1463. godine. Kralj Matija Korvin počinje organizirati područje tampona (Jajačka banovina) za zaštitu teritorija zemlje, jača opet centralna vlast. Vlastela utvrđuju, moderniziraju svoje stare utvrde, ako su u mogućnosti grade nove, suvremene renesansne kaštele, koji su pogodniji za obranu (npr. Kaptol kraj Požege, Čazma i cio

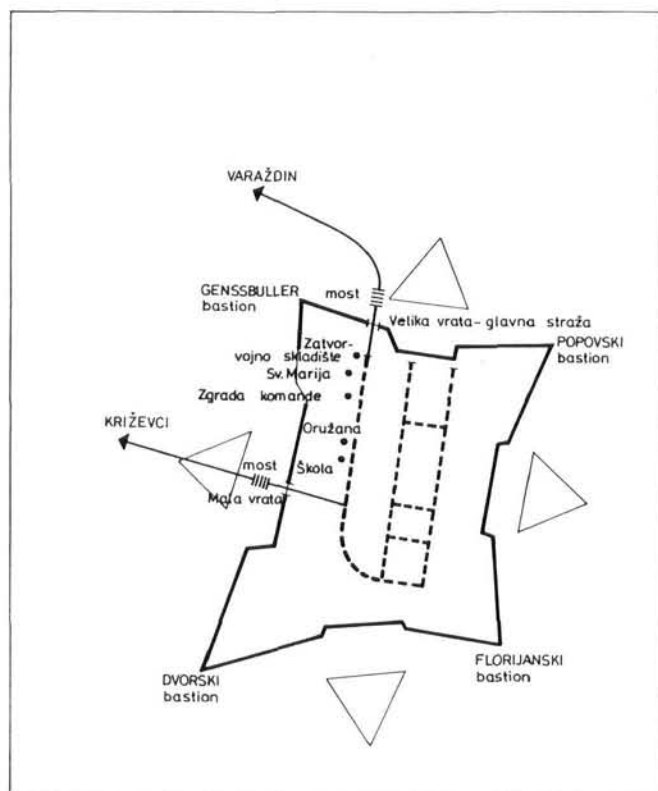
Karta srednjovjekovnih cesta u Hrvatskoj sredinom XIV. stoljeća

niz drugih). Prva polovica idućeg stoljeća nosi ista obilježja, samo što je situacija sve teža. Turci zauzimaju velik dio područja naše zemlje, a 1526. godine bitkom na Mohačkom polju, oni prelaze u još izrazitiji ofenzivni pohod. U isto vrijeme počinje građanski rat između pristaša pretendenta na hrvatsko-ugarski prijesto. Krsto Frankopan je proglašen protektorom kraljevstva na Saboru u Koprivnici (jesen 1526. godine). No ubrzo je Ferdinand I. Habsburgovac proglašen kraljem. Nikola Jurišić odbija 1532. godine kod Kisega Turke, koji se onda poraženi vraćaju kraj Koprivnice u Slavoniju.

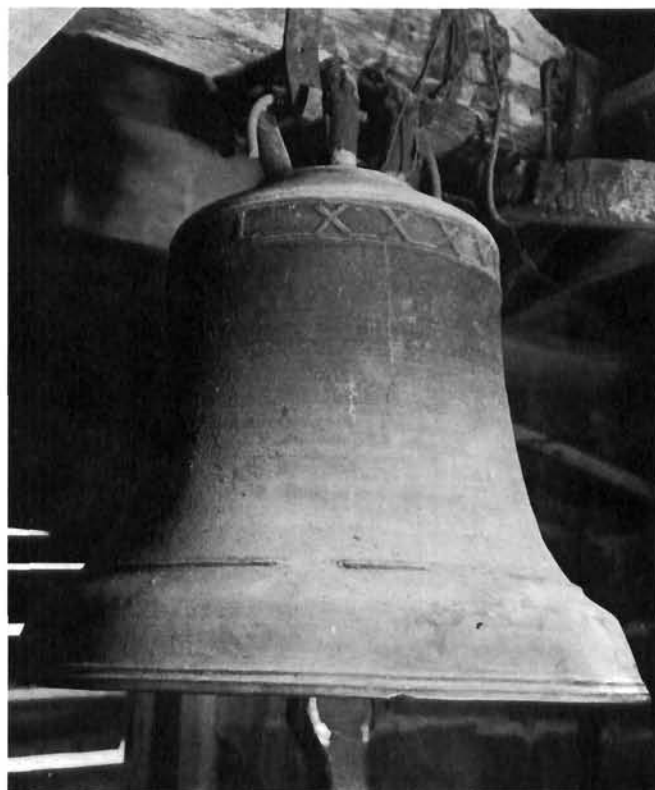
Ovo razdoblje predstavlja potpunu krizu naselja. Gospodari Koprivnice početkom XVI. stoljeća su veoma imućni Ernušti, a u petom deceniju obitelj Keglevića, kojim su Turci oteli velika imanja uz Zrmanju. Jedni i drugi nastoje poboljšati utvrđeni obruč grada. Produbljuju se jarci, pojačavaju linije gradskog zida, ruši se župna crkva sv. Nikole jer smeta radovima oko poboljšanja obrambene moći utvrda. Usput doznajemo da je dvor Ernušta, u kojemu je održan Hrvatski sabor 1526. godine, od drvene građe.

Okolica Koprivnice je djelomično pusta, teritorij je stradao od učestalih turskih upada i pljačkaških pohoda, stanovništvo se spašavalo bijegom u sjeverne predjele preko linije Drave. Jasno je da u takvim prilikama trgovina posve zamire i grad se pretvara u zbje, isključivo obrambenog značaja. Bez obzira na slab obrambeni plašt fortifikacija, stanovnici utvrde održali su se na istom prostoru. Franjevci su pobjegli, ali Turci nisu nikad zauzeli Koprivnicu.

Do 1548. godine građani se brane sami, a vlastela svojim sredstvima nastoje popraviti i pojačati zidine naselja i posebno utvrđenog dvora, no te godine, a to je godina osnutka Koprivničke kapetanije,²⁰ počinje dolaziti pomoć, i to u prvo vrijeme isključivo od Hrvatskog sabora, koji šalje novčana sredstva, te određuje kmetove za radove na produbljanju gradskih jaraka i učvršćivanju bedema. Habs-

Koprivnica, tvrđava u XVI. stoljeću

Zvono iz 1587. godine iz župne crkve sv. Nikole u Koprivnici, danas u kapeli u Sokolovcu

burgovci imenuju upravu tvrđave, a kapetanom postaje Luka Sekelj.

Opis stanja vlastelinstava Koprivnice i okolnih područja iz istog razdoblja je porazan. Tako se navodi da bez straže nitko ne može ići raditi u polje. U Koprivnici postoje osamdeset i dva građanina, koji daju godišnju daću od osamdeset forinti. U vrtu kaštela živi dvadeset i pet inkvilina, koji su ranije bili kmetovi naselja, a neki su bjegunci iz drugih područja.²¹ Postoji ovdje i sedam kmetova, koji imaju selišta u okolnom području. Oni imaju obavezu novčanih davanja za imanja, a tjeraju ih i na tlaku za utvrdu. Uz opće stanje koje je vladalo tim krajem, postoje i podaci o broju i sastavu stanovnika naselja.

Pomoć pristiže i u obliku savjeta, a kasnije i projekata za modernizaciju tvrđave. Tako već 1549. godine dolazi u Koprivnicu komisija poslana od dvora. Komisija (Domenico dell'Allio i A. Trautmansdorf) utvrđuje veoma loše stanje tvrđave, spominje trošnost pojedinih zgrada, npr. crkve sa slabim krovom (franjevačka crkva sv. Marije) u kojoj se čuva hrana, pa dvora i pojedinih dijelova fortifikacije. Predlaže se popravak i navodi cijena za koju bi se to moglo izvesti.²² Tako je nešto kasnije izvedena renesansna opna, koja se prvotno sastojala od četiri ugaona bastiona vezana na ravne linije srednjovjekovnog, pravokutnog utvrđenja, kojem su naknadno dodani revelini.²³ Ona svojim šiljcima zadire u prostor okolne ravnice i brani i zaštićuje svoj unutrašnji prostor. Uskoro se zatvaraju južna gradska vrata, nazvana Stara vrata, jer upravo ona vode prema mjestima najopasnijih prodora, a otvaraju se zapadna Mala vrata, koja vode prema Križevcima. Izgled tvrđavnih gradnji donosi M. Stier u svojim crtežima polovicom XVII. stoljeća.

Zvezdoliki oblik tvrđave prate u unutrašnjem prostoru objekti potrebni izravno obrani, a ostalo nije prikazano. Urcan je još kao važan potok Koprivnice, te profil bedema i opkopa. Ova pustoš unutrašnjosti tvrđave prikazana na specijalnom inženjerskom nacrtu zapravo je odraz pravog stanja. Sve aktivnosti naselja, osim ove vojne, smanjene su u toj mjeri da se čini kao da i ne postoje, pa ni prostorno. U grupi manjih predmeta koji su očuvani iz tog razdoblja spominjemo crkveno zvono iz 1587. godine (sada u tornju kapele u obližnjem Sokolovcu), jednu tužnu kamenu grobnu ploču, mali top i nešto oružja.

Tvrđava se zatvorila,²⁴ zamrle su okolne cestovne veze, osobito na južnoj strani, zaustavljen je proces koji je ranije započet pri izgradnji drvene utvrde (prekidanje cestovnih veza na sjeveroistočnoj strani gradskih zidina). U grad dolazi vojna posada. Tako npr. podatak iz 1577. godine navodi prisutnost 170 husara, 266 haramija i 46 njemačkih strijelaca.

Sredinom stoljeća, nakon zauzeća Virovitice od Turaka (1552. godine), granična se linija ustaljuje istočno od Đurđevaca; jasno da to ne znači da i dalje nije bilo turskih prodora. U drugoj polovici XVI. stoljeća Koprivnica postaje središtem područja koje nizom manjih utvrda tvori graničnu zonu obrane. Pod kapetana Koprivnice spadaju posade tvrđava u Đurđevcu, Virju (Prodavić), Novigradu Podravskom (Komarnica), Peterancu, Drnju, Sigecu, Đelekovcu. Na kartu Podravine iz 1650. godine M. Stier unosi tvrđavne komplekse. To je Koprivnica, kao najvažnija i najveća, prikazana kao pravokutni fortificirani prostor (što je zapravo i bila), dok su tvrđavice okolnog područja prikazane kao manji kvadratični kašteli.

Krajem XVI. stoljeća dolazi do jače seobe Vlaha, koji se uključuju u pojas Vojne krajine. Pojedina pusta u napuštena sela koprivničke okolice postaju njihov dom (Plavšinar, Vlaislav, V. Poganac i dr.). Istovremeno počinje gradnja manastira u Lepavini.

Iako je linija granice već ustaljena, prodori Turaka česti su i porazni; tako oni u jednom pohodu odvođe u ropstvo sedamdeset Koprivničana. Turska posada iz Kaniže isto tako vrlo često uznemirava ovaj dio Podravine.

Vrlo brzo nakon izgradnje obrambenog pojasa grada počinje izgrađivanje objekata vojne namjene. U prvom času u tu su svrhu služili postojeći objekti, koji su izvan svoje ranije funkcije. Tako se skladište hrane nalazi u djelomično ruševnoj franjevačkoj crkvi sv. Marije i u dijelovima franjevačkog samostana, koji se nalazio pored nje. U istu je svrhu vjerojatno poslužio i objekt hospitala i crkve sv. Ane, iako za to nemamo izričitih podataka. Dio tvrđavne posade vjerojatno je smješten u napuštenim prostorima grada, u stambenim objektima građana. No sigurno je već sredinom XVI. stoljeća, u vrijeme kod Koprivnica postaje središte Kapetanije, izgrađena zgrada vojne komande. Zgrada je najvjerojatnije bila građena od drva i općenito slabijeg materijala, tako krajem XVI. stoljeća postoji već traženje za izgradnju stana komandanta i objekta oružane. Izgleda da je već ovaj prvotni objekt vojne komande bio izgrađen na mjestu uz Mala vrata, koja vode prema Križevcima. Uz objekt komande gradi se ubrzo i zgrada oružarnice. Škola se spominje u Koprivnici već krajem XVI. stoljeća. Zanimljivo je mjesto izgradnje tih, u svakom slučaju, najvažnijih zgrada u tvrđavi. One se nalaze uz zapadnu liniju utvrde na liniji srednjovjekovne ulice-trga, znači na najvažnijem komunalnom prostoru srednjovjekovnog naselja. Srećom taj je potez u zaštićenom uglu sjeverozapadnog dijela grada, koji je najudaljeniji od nesigurnog područja turskih prodora. Kontinuitet pozicije »upravne« zgrade međutim nije bio ostvaren, jer su dvor i župna crkva sv. Nikole bili žrtvovani izgradnji bastiona (»Dvorski« i »Popovski«).

No otvaranjem Malih vrata, južno od novoizgrađenog objekta Oružane²⁵ i Vojne komande, ta lokacija postaje ključna. Velika gradska vrata na sjevernom potezu zida postaju mjesto glavne straže, dok se uz spremište za vojsku u dijelu nekadašnjeg franjevačkog samostana gradi zator.²⁶

Pozicije tih osnovnih objekata renesansne tvrđave poznate su do danas. One su naime zabilježene fotografijom krajem prošlog stoljeća nešto prije njihova rušenja. Donosi ih i katastarska izmjera iz 1859. godine, a i raniji plan grada iz 1772. godine. Poznat je i tlocrt skladišta i zatvora²⁷ iz XIX. stoljeća. Većina veduta Koprivnice iz XVII. stoljeća prikazuje zapadnu stranu tvrđave.

Osim sakralnih objekata, koji su u tom razdoblju popravljeni i pregrađeni ili novo građeni, prikazani su i objekti vojne namjene.

Prikaz Koprivnice u djelu *La sagra Lega contro gli Ottomani* M. L. Muttija navodi u legendi uz potez tvrđavih fortifikacija i objekt skladišta.²⁸ Česti požari uništavali su ta vojna zdanja, kao uostalom i druga u tvrđavi. Ona su se obnavljala i ponovno čvršće gradila. Prikazi veduta bilježe i mostove koji povezuju tvrđavu s okolnim prostorom. Tako u sjeverozapadnom dijelu postoji most koji povezuje Velika

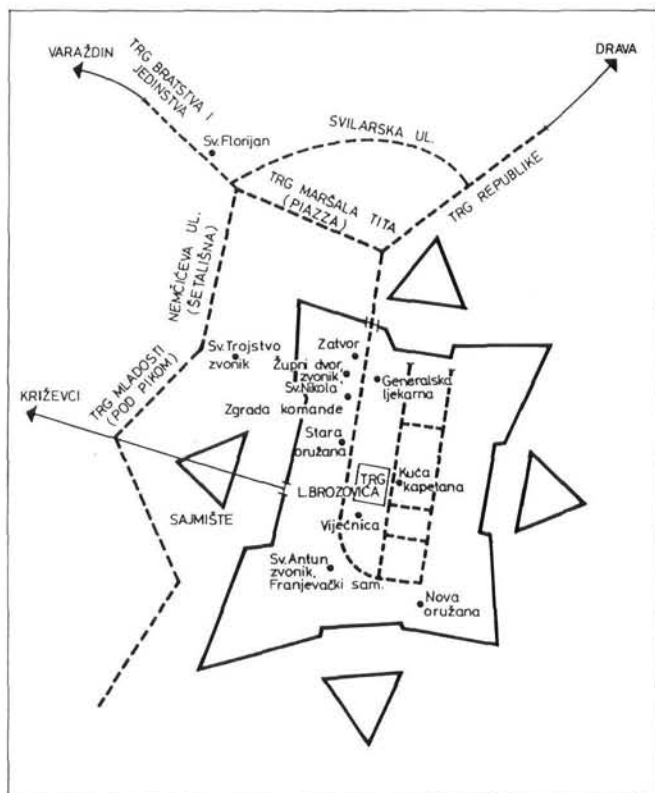
vrata s potezom ceste prema Varaždinu, a u zapadnom dijelu most koji iz Malih vrata vodi prema Križevcima. U blizini drvenog mosta uz Velika vrata nalazilo se groblje, uz koje se tokom XVII. stoljeća spominje kapela sv. Ivana Krstitelja, građena za njemačku posadu tvrđave. Nešto istočnije, u visini Popovskog bastiona, postoji još jedno groblje, na kojem su i čestice za heretike (protestanti). Tu je i crkva sv. Lucije (danas na mjestu bolnice).

U XVI. stoljeću, koje je za ovaj prostor bilo izuzetno teško i u kojem je koprivnička utvrda kasnije organizirala širi prostor Koprivničke kapetanije, te odigrala veliku ulogu zaustavljanja prodora Turaka, mjesto građana, varošana, bilo je, jasno, posve zanemareno. Trgovina, tj. jedno od osnovnih zanimanja stanovništva grada, zamire, a opskrbu vojske, koja je smještena u cijelom nizu utvrda, preuzima plemstvo, koje nakon pada vrijednosti novca sredinom XVI. stoljeća (revolucija cijena u vezi s otkrićem Amerike i uvozom srebra i dr.) prelazi na uvođenje naturalne rente na svojim imanjima. Plemstvo tako od svojih kmetova dobiva u prvom redu potrebne namirnice, koje prodaje vojnim posadama uzduž granice. Mala seljačka trgovina propada jer plemstvo pravom prvokupa od seljaka kupuje i onaj dio viška koji oni nisu trebali dati u okviru naturalne rente. Pomalo se u ovom razdoblju »refeudalizacije« uvodi i tlaka na ličnim imanjima feudalaca, pa je tako proizvođača za trgovanje sve više, ali isključivo u rukama otporne vlastele.²⁹ Civilnom stanovništvu tvrđave preostaje jedino obrt, s kojim su se uspjeli održati (krojači, kožari, remenari, oružari, te unutar građevinskih grupacija tesari). Međutim, komandanti tvrđave u odnosu na građane žele zamijeniti vlastelu, gazeći danomice sve privilegije koje su kao građani slobodne varoši imali. Varošani se obraćaju kralju koji ih barem pismeno uspijeva uvijek ponovo zaštititi. Tako je i u prostornom pogledu do danas očuvana dvojnost naselja. S jedne strane to je srednjovjekovno tkivo slobodne kraljevske trgovačko-obrtničke varoši, sačuvano u unutarnjem prostoru tvrđave, a s druge renesansna fortifikacijska opna utvrde XVI. stoljeća i uz nju vezani objekti vojne namjene.

Rast predgrađa od XVII. stoljeća do 1765. godine

Početak XVII. stoljeća (1606. godine mir s Turcima) označava stanovito smirivanje graničnog područja, koje će biti konačno tek krajem stoljeća (mir u Sremskim Karlovcima i prebacivanje turskih snaga južno od linije Save).

Utvrda sada postaje jezgra novog većeg naselja, koje počinje izrastati u njezinoj neposrednoj blizini.³⁰ I dok su mali objekti okruženi zemljanim bedemima provodili život kao u krtičnjaka, nekolicina većih, kao Komanda, Glavna straža ili zvonici, tek su izvirivali iznad opkopa. Sada međutim počinje osvajanje novih, širokih prostora, koji se nalaze nadomak utvrđenja. Dijelovi novog naselja nalaze se samo na sjevernoj i zapadnoj strani tvrđave, znači uz najzaštićenije dijelove prostora, gdje su se konačno nalazila i gradska vrata. Na južnom dijelu dominantan je tip ruralne organizacije prostora formiran davno ranije (predgrađe Brežanci). Isto se može ustanoviti za istočni prigradski dio (Miklinovec). Novi dijelovi naselja ponovo su »cestovnog« karakter. Najjača središta okolnog područja, kao što su Varaždin i Križevci, privlače uz ceste koje vode prema njima izgradnju objekata.³¹ Nešto slabiju izgradnju doživljavaju sjeverni prostori uz cestovni potez koji vodi prema Dravi. Nove zone

Koprivnica, rast predgrada od XVII. stoljeća do 1765. godine

su tako blizu tvrđavi da potezi novih ulica, zapravo izduženih trgova, prate zvjezdoliku konturu tvrđavnog kompleksa, i to u svim vrlo ostrim izbočenjima, i naglim uleknućima (tako npr. Trg Maršala Tita i Trg Republike, zatim Trg mladosti, ranije nazvan »Pod Pikom«, te u sjeveroistočnom dijelu Trg dr. T. Bardeka). Sredinom XVII. stoljeća dobivaju građani slobodne varoši povlasticu održavanja tri godišnja sajma. Izvantvrđavni prostor uz zapadni revelin — nazvan »Pod Pikom« — postaje sajmište, uz koje se brzo izgrađuju trgovački objekti, gostionice i obrtničke prodajne radnje. Slični sadržaji ispunjavaju i novoizgrađene dijelove uz sjeverni rub tvrđave. Uz Velika gradska vrata formira se u tom razdoblju novo komunalno središte. Taj izduženi nepravilni trg zvan »Piazza« (danas Trg Maršala Tita) okuplja uz javne objekte i stambene zgrade najrazličitijih grupacija stanovnika Koprivnice.

Sredinom XVII. stoljeća ovdje gradi kuću knez Mikula Natulja,³² a sredinom XVIII. stoljeća krajiški pukovnik M. Mikašinić ruši nekoliko objekata radi izgradnje svoje kuće. U isto vrijeme malo dalje spominje se grupa kožara uz potez kanala potoka Koprivnice (današnji Trg bratstva i jedinstva). Međutim, sredinom XVII. stoljeća (1659. godine) još uvijek u tvrđavi ima više kuće (80) nego u novom dijelu grada (62). Opis vizitatora Vinkovića donosi imena ulica u novoizgrađivanim predjelima (Jamborica, Gibanička i dr.), te imena predgrađa (Dubovec, Brežanec, Miklinovec).

Koprivnica, sajmište »Pod Pikom«, danas Trg mladosti

Koprivnica, franjevački kompleks uz bedeme

Osim oživljavanja trgovačkih putova³³ i trgovačkih pothvata dolazi do ponovnog osnivanja ili nastavka djelovanja niza cehova. Tako 1635. godine dobivaju povelju cehovi zlatara, kovača, bravara, mačara, remenara i sedlara, a kasnije slijede ostale grupacije. Mlinovi, kao neophodni, stalno se spominju na nešto udaljenijim lokacijama od grada, na pojedinim pozicijama potoka Koprivnice i na Dravi. Tokom XVIII. stoljeća počinje djelovanje pivovara i rad svilarskih manufaktura, čestih u prostorima Vojne krajine. Svilana se spominje u Svilarskoj ulici.³⁴ Rano se spominje ciglana i to u neposrednoj blizini tvrđave. Novi dijelovi naselja izgrađeni izvan tvrđave dobivaju sada bunare, kao onaj na prostoru sajmišta ili onaj ispred pravoslavne crkve (građene krajem XVIII. stoljeća), kamena raspela na raskršćima, kao onaj »zlatnoga križa« na sjevernom dijelu Trga Republike, ili opet mala zdanja kapelica i poklonaca. Tako je po sredini Florijanskog trga bila kapelica istog imena (danas Trg bratstva i jedinstva),³⁵ a nešto dalje, isto tako na cesti koja vodi za Varaždin (Ulica Jambirica, danas Marinkovićeve), kip Marije i kasnije kapelica Grantula.

Već tokom XVII. stoljeća spominju se u okolici Koprivnice drvene kapelice na grobljima predgrađa, tako ona Marije

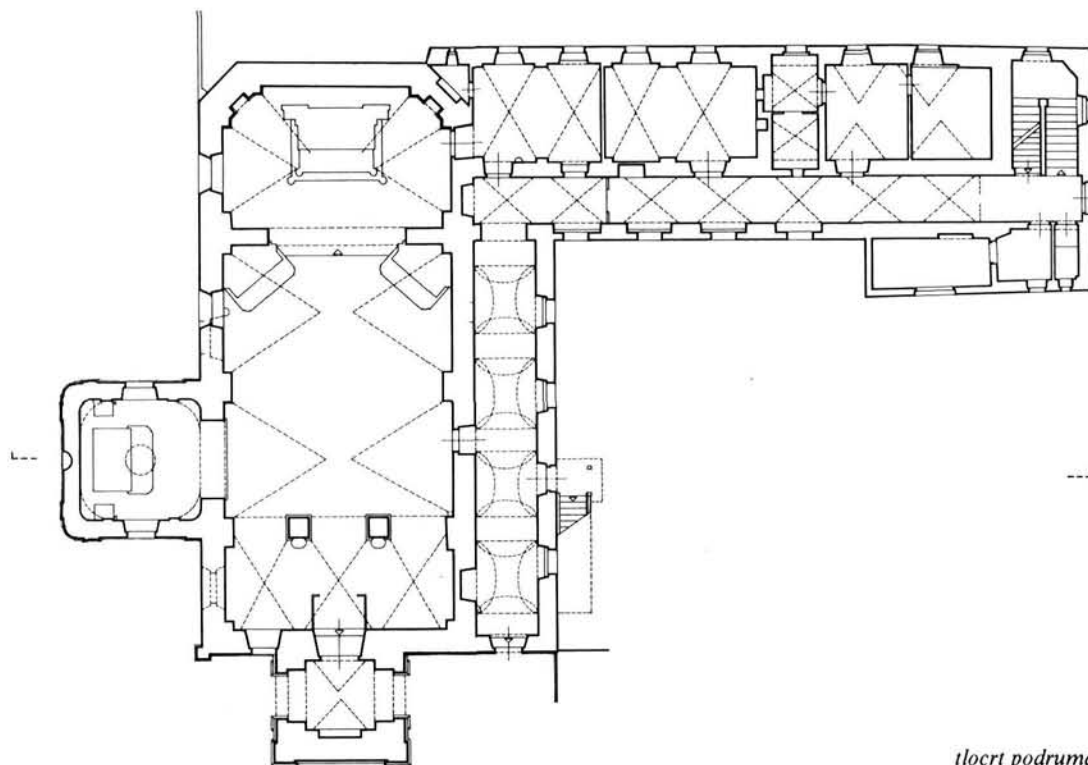
Magdalene u Brežancu, triju kraljeva na putu u Križevce u blizini lokaliteta »Pri galge«. Sv. Duha uz cestu za Varaždin.³⁶ Nedaleko od kapelice Sv. Duha postoji crkva sv. Marije u Močilima, kasnije izgrađena u opeci, kao i većina drugih sakralnih malih objekata. Opisi vizitatora spominju uz stanje objekata i opremu unutrašnjosti. Mali zvonici tih kapela bili su pokriveni šindrom, kao i njihovi krovovi. Taj pokrov često je bojen crvenom, zelenom ili narančastom bojom.

Najznačajniji objekti javne namjene, međutim, još se uvijek nalaze u tvrđavi. Tamo se i obnavljaju stari i grade novi. Ubrzo nakon odlaska franjevaca iz grada (XVI. stoljeće) župnik srušene crkve sv. Nikole preuzima njihovu crkvu sv. Marije. No tek polovicom XVII. stoljeća dolazi do nove gradnje na tome mjestu. Uz novu baroknu crkvu, koja sad nosi ime sv. Nikole, izgrađen je i toranj zvonika, te župni dvor (spomenute su dimenzije: dužina 17 hvati, a širina 5, 1/2; objekt je u donjem dijelu zidan, a drvene je grade u gornjem).

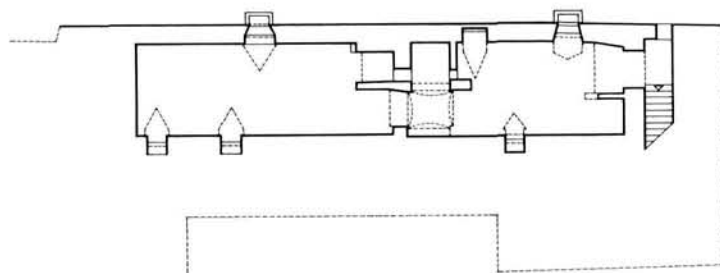
U istom razdoblju izgrađuje se i franjevački samostan i crkva sv. Antuna Padovanskog, te zvonik, a sve na mjestu dvorskog bastiona tvrđavnog kompleksa. Franjevačka crkva izgrađena je na južnom dijelu srednjovjekovne ulice—

arhitektonska snimka presjeka

tlocrt podruma

tlocrt prizemlja

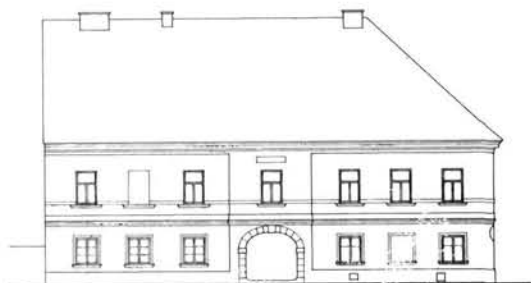
Koprivnica, Vijećnički trg, danas Trg dr. L. Brozovića

-trga, i to tako da poprečno siječe ulicu i zaustavlja njezin tok. Izgrađena je na kraju ulice i vidljiva je već od ulaza u tvrđavu (Velika sjeverna gradska vrata). Manji, bočni portal crkve nalazi se u produžetku osi ulice.

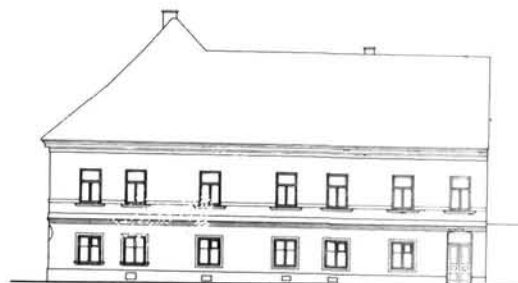
Druga barokna intervencija u prostoru srednjovjekovnog tkiva jezgre jest oblikovanje kvadrnog, središnjeg trga (Vijećnički trg — danas Trg dr. L. Brozovića) na mjestu ranije izgrađenog dijela gradskog prostora. Već je izgradnja objekta Vojne komande i Oružane na središnjem mjestu glavne ulice-trga očekivala dodatno proširenje nasuprotnog prostora, no XVI. stoljeće nije bilo pogodno za takve zahvate. Osim toga, prostor je u tvrđavi bio dragocjen i teško ga je bilo odvajati od stambene i vojne namjene. Tako do uređenja prostora trga dolazi tek naknadno (trg nije sasvim u središtu utvrde, isto kao što zvjezdolika fortifikacija nije simetrična ni pravilna), u času kad naselje ima mogućnosti i volje za opremu javnog dijela prostora. U jugozapadnom dijelu novog trga sada se izgrađuje Vijećnica (kasnije zgrada suda, danas Muzej), a u istočnom dijelu, uz potez središnje srednjovjekovne ulice (Vijećnička), postoji kuća krajiškog kapetana (poznata s fotografije prije rušenja u prvoj polovici XX. stoljeća). Tako se u XVIII. stoljeću dopunjuje upravno središte naselja novim objektima i novim javnim prostorima. Važno je spomenuti da osim vojnih objekata dolazi na tome mjestu i do izgradnje glavnog objekta civilne uprave naselja. Nažalost, do nas je ovaj središnji dio naselja

došao sasvim okrnjen. Tako je srušen dio franjevačkog samostana (južni dio prema Reberinskoj ulici), župna crkva je radikalno pregrađivana tokom XIX. stoljeća, dok su objekti vojne uprave, kao Komanda, stara Oružana, Glavna straža, spremište, zatvor i kapetanska kuća, srušeni, i to krajem XIX. i početkom XX. stoljeća. Novi objekti javne namjene zamijenili su pozicije Vojne komande i stare Oružane. To su škole, smještene u zelenilo južno od crkve sv. Nikole.

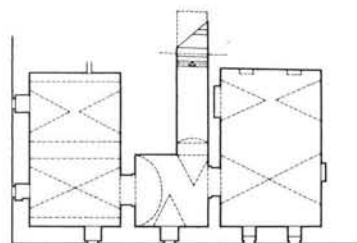
Kao što je prostor trga fiksiran na planu Koprivnice iz 1772. godine, tako su spomenuti objekti tlocrtno zabilježeni na katastarskoj snimci iz 1859. godine. Kod reprezentativnih objekata, kao što su Vijećnica i zgrada Vojne komande, nailazimo na tlocrtnu osnovu u obliku slova L; ostali objekti (npr. kapetanska kuća) imaju uzdužnu stranu paralelnu trgu, ulici. Njihova fronta je široka. Ona, naime, zauzima dvije srednjovjekovne parcele, koje su zahtijevale orijentaciju uže strane objekta prema liniji javnog prostora. Ova relativno skromna, suzdržana stambena arhitektura zauzimala je i prostore izvan jezgre, kao što se to vidi na fotografijama druge polovice XIX. stoljeća. Prostorna rješenja tih objekata bliska su jednokrnlnim ladanjskim objektima, kurijama,³⁷ dok je oprema fasadne opne škrtta, bez dekorativnih elemenata. Otvori su maleni, a krov, koji je bio pokriven drvenim daščicama — šindrom, vrlo visok. Ti objekti najčešće su imali otvoreni arkadni hodnik na razini prvoga

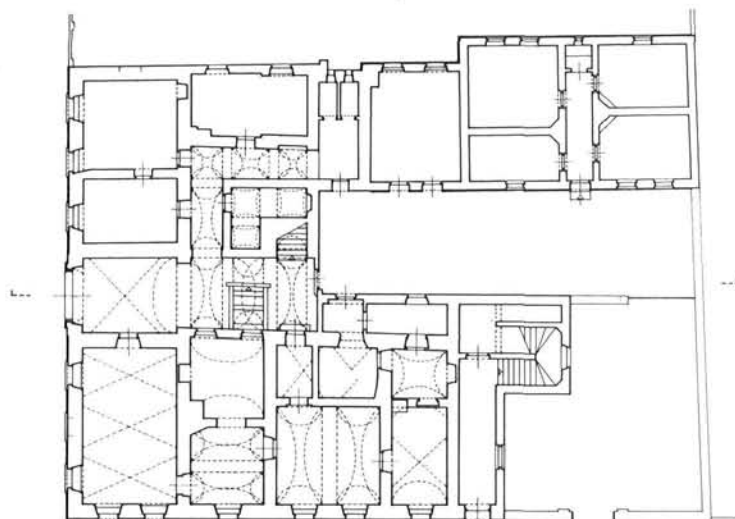
glavno pročelje

pročelje

tlocrt podruma

tlocrt prizemlja

kata, a poneki put i prizemlja na vrtnoj i dvorišnoj strani. Neki iz ove najzastupljenije grupe barokne arhitekture ostali su očuvani sve do polovice našeg stoljeća i onda su zamijenjeni novim zgradama. Kasni, preostali primjer postoji u Ulici JNA 15. Većina tih objekata izgrađenih tokom XVII, XVIII. i XIX. stoljeća bila je katanne gradnje ožbukanih ploha, a nastavali su ih građani, obrtnici, trgovci i vojska. Plemićkih zgrada, koje su u tom razdoblju ispunjavale velik dio grada, kao što su Varaždin³⁸ ili Zagreb, u Koprivnici gotovo nije bilo.

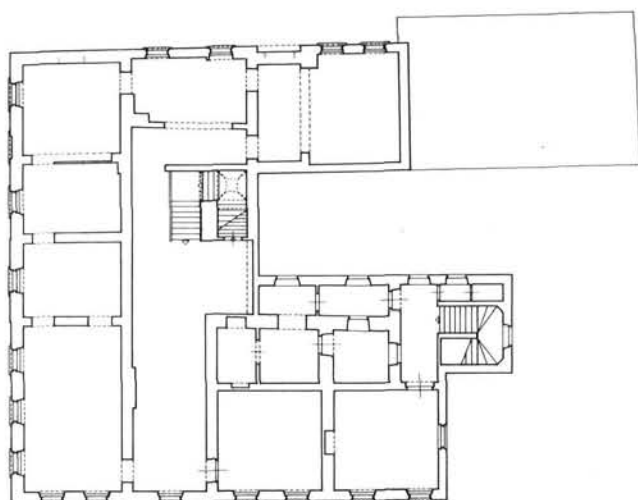
Tri decenija XVIII. stoljeća, od 1731. do izlaska Koprivnice iz područja Vojne krajine, tj. do 1765. godine, u gradu ima sijelo i general Varaždinskog okružja Slavonske krajine, koji čeka dovršenje novoga grada Bjelovara. U tom razdob-

lju dolazi do jedne od buna krajiških seljaka (1775. godine pod vodstvom Ljubojevića), koje su rezultat politike bečkog dvora prema graničnom području i ovim izmučenim ljudima.³⁹ U razdoblju prestanka turske opasnosti, to znači od kraja XVII. stoljeća, prostor Vojne krajine umjetno je održavan i njegovo je ljudstvo slano na razna evropska ratišta, kao najjeftinija grupacija stanovništva, koja je ujedno imala djelovati i u poljoprivrednom održavanju zemlje.⁴⁰ Manufakture koje su se osnivale na tom području vrlo su brzo propadale, najčešće zbog carinskih mjera, koje su zaštićivale nasljedne zemlje Habsburgovaca, a Hrvatska i Ugarska to nisu bile. Zahtjev građanskog dijela Hrvatske za sjedinjenjem područja Vojne krajine ispunjavan je parcijalno, pa je tako npr. Koprivnica izuzeta iz Vojne krajine, dok je do potpunog pripojenja došlo više od stotinu godina kasnije.

Koprivnica, zgrada Vijećnice, danas Muzeja grada Koprivnice, arhitektonske snimke

presjek

tlocrt I. kata

Razdoblje stolovanja varaždinskog generala u Koprivnici rezultiralo je u prostornom, građevinskom smislu izvedbom nekoliko objekata. Tako je uz sjevernu stranu franjevačke crkve izgrađena Salvatorova kapela (1744. godine),⁴¹ vješto izveden mali barokni prostor s kvalitetnim oltarom i kovanim rešetkom koja ga odvaja od većeg dijela crkve (napredak naselja tokom tog razdoblja vidljiv je i u opremi crkve, koja posjeduje niz vrlo vrijednih predmeta crkvenog pokućstva, slika i malih metalnih predmeta).⁴²

Godine 1747. general Ivan Mienitzki postavlja kip sv. Ivana Nepomuka uz most koji preko grabišta vodi na ulaz Velikih sjevernih gradskih vrata.⁴³ Ova kamena barokna skulptura stoji danas u parku u blizini mjesta gdje se nekadašnji most i nalazio. U blizini istih vrata postojala je već u tom razdoblju generalska apoteka (danas ljekarna na uglu Frankopanske ulice i Ulice JNA).

U ovoj fazi lijepog razvoja i nešto malo nehajnijeg života gradsko naselje uspijeva opremiti svoje javne prostore. Tako središnji kvadratni trg dobiva skupinu od pet baroknih skulptura postavljenih na visoka kamena postolja i stupove. U času postavljanja skulpture su bile u grupi ispred ulaza u Vijećnicu, dok su kasnije razmaknute unutar cijelog prostora zelenog trga, te oblikuju vrlo vrijedan urbani prostor — prostor kvalitetnog parka skulptura. Na vanjskim izlaznim cestama bilo je postavljeno još nekoliko skulptorski obrađenih pilova, kao što je onaj danas kod kapelice sv. Florijana kod bolnice ili pil tužnoga Krista s puta prema Starigradu. U fazi većeg napretka i razvoja grada, ali u razdoblju kad je još velik dio zgrada, osobito stambenih, bio izgrađen od drva — dolazi do čestih manjih požara, no 1733. godine grad je zahvatio veliki požar, koji je samo u tvrdi uništio trideset i tri zgrade i Vijećnicu.⁴⁴ Prikaz

Koprivnica, kuća graničarskog kapetana u Vijećničkoj ulici, danas srušena

Koprivnica, kuće u Gospodskoj ulici

Koprivnica, nova Oružana, detalj južne fasade

ovog strašnog požara nalazi se na slici oltara iz srušene crkve sv. Florijana (danas u Muzeju grada). Na slici se vidi kako gore kuće Pod Pikom, a prikazana je i tvrđava (dva prilazna mosta, objekt Glavne straže, vertikalne zvonika sv. Nikole i franjevac, zgrada Vojne komande sa željeznim buzdovanima — arkoterijima na rubnim dijelovima visokog krova). Jedan od objekata koji je u požaru ostao očuvan jest objekt nove Oružane, izgrađene 1714. godine uz potez nekadašnjih Starih vrata, koja su vodila prema Virovitici.⁴⁵

I tako na kraju tog velikog razdoblja u rastu grada možemo zaključiti da vojni način upravljanja naseljem, iako na početku XVI. stoljeća dominantan, pred kraj XVIII. stoljeća gubi na važnosti, a razvitak privrednih djelatnosti događa se mimo administrativnih vojnih struktura.

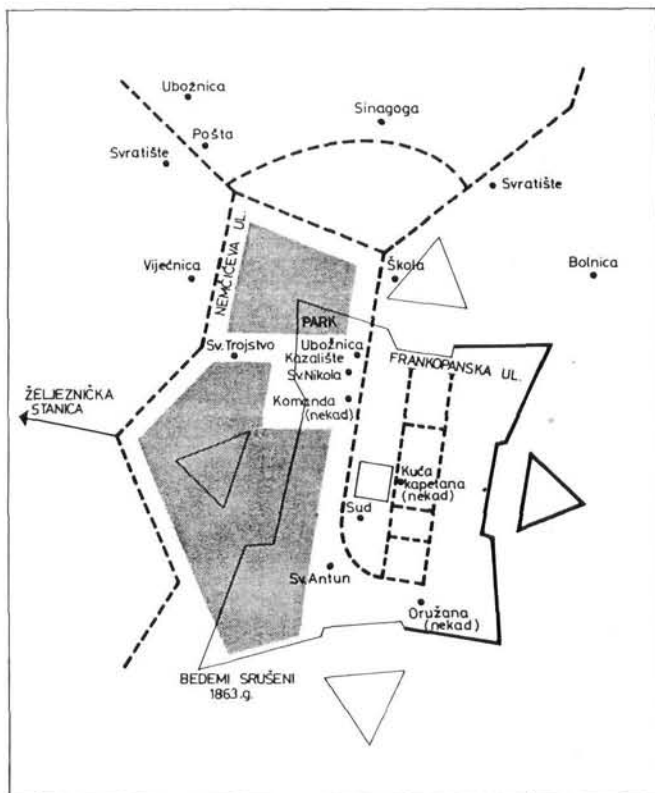
Rast grada od 1765. do 1870. godine

Drugi dio razvojnog puta obrtničko-trgovačkog naselja prema razdoblju velikog prosperiteta (kraj XIX. i početak XX. stoljeća do prvog svjetskog rata) odvija se nakon izuzeća Koprivnice iz prostora Vojne krajine (1765. godine).

U prostornom pogledu grad je okružen svojim područjem, no veoma je blizu dijelova Vojne krajine, kako se to lijepo vidi na karti mjernika L. Kneidingera iz 1766. godine. U blizini grada, osim predgrada koja su isključivo vezana uz naselje, postoji i predio feudalnih posjeda, kao npr. onaj Czinderyja u sjeveroistočnom dijelu. Inače je za to razdoblje karakteristično ispunjavanje slobodnog prostora, tj. kompletiranje gradskih dijelova kojih je izgradnja započeta znatno ranije, tokom XVII. i početkom XVIII. stoljeća. Značajniji novi dijelovi naselja u toj fazi nisu formirani.

Nakon velikog požara 1733. godine dolazi 1778. godine do jačeg potresa. Jedan i drugi rušilački događaj iniciraju ponovnu izgradnju oštećenih i uništenih objekata, koji se sada izgrađuju kao čvršće, zidane zgrade, a drvene i kanatne zgrade su manje zastupljene, i to samo u slučaju skromnijih građevina. Tako nastaje nova Vijećnica u prostoru tvrde, novi župni dvor, veliki stambeni objekt u Ulici JNA 11, kao i preinake na velikim sakralnim objektima (npr. izgrađivanje svoda u franjevačkoj crkvi). Na prostoru izvan utvrde izgrađuju se trgovački objekti, kao npr. onaj na Trgu Republike 1, pa objekt pivnice na Trgu Maršala Tita, zatim — vrlo zanimljiv po prostornoj organizaciji unutrašnjosti — objekt u Nemčićevoj ulici 3, i dr. Ova »monumentalna« izgradnja (u odnosu na raniju, daleko skromniju) nosi kasnobarokne stilske oznake.

To su veliki objekti, često dužom stranom orijentirani na potez ulice, ili trga. Kadikad su plohe pročelja razvedene (npr. objekt današnje pivnice s otvorenim trijemom u prizemnom uličnom dijelu), a ako su složenog tlocrta, kao npr. Vijećnica, onda u svoju površinu uklapaju i dio vrta i dvorišta. Složenija tlocrtna rješenja u nekim su primjerima određena urbanističkim situacijama, kao kod objekta na prostoru Trga Republike 1, koji prati u obliku tupog kuta liniju sjevernog revalina nekadašnje tvrde. Unutarnji prostor većine tih objekata ima svodove u podrumu, često u prizemlju, i ravne stropne konstrukcije na razini kata. Dekorativni elementi su međutim rjeđe zastupljeni. Poneki put to je npr. znak sidra uz inicijale vlasnika na trgovačkom objektu, ili kameni klesani dovratnici velikog oblog ulaza na reprezentativnom objektu (Vijećnica), ili opet željezni, ponešto ukrašeni kapci dućanskih otvora na obrtničko-trgovačkim kućama.

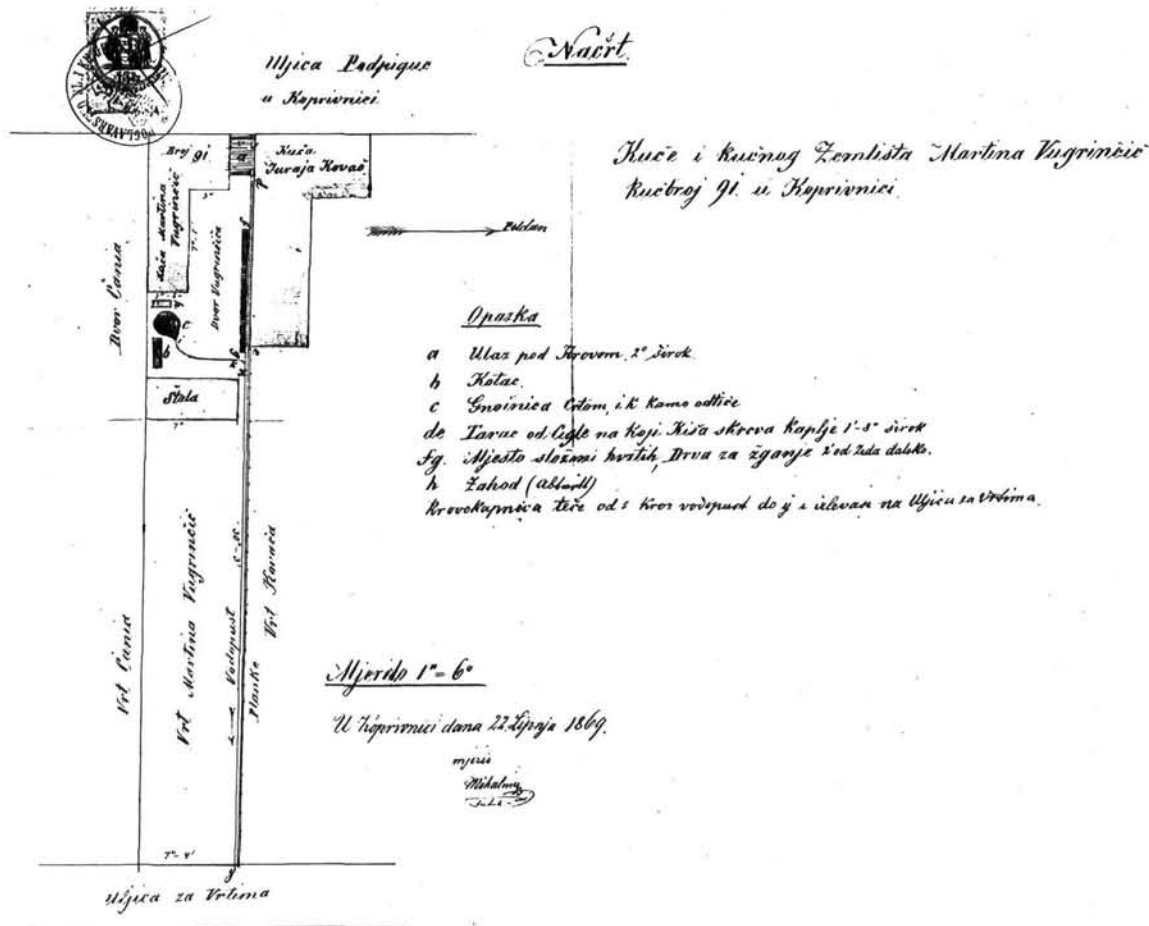
Koprivnica, rast grada od 1765. do 1870. godine

Cijeli niz objekata prve polovice XIX. stoljeća nadopunjuje ovu grupu »gradske« arhitekture. Na tim, najčešće klasicističkim objektima nema više tako izrazitih, naglašenih volumena kao u kasnobaroknoj grupi objekata; ovdje dolazi do stanovitog smirivanja u odnosu na osnovni volumen objekta i njegova krovšta, a pročelja su ukrašena u žbuci izvedenim pilastrima ili dvostrukim slijepim lukovima iznad otvora. Često je ovaj oplemenjeni izraz pročelnog, uličnog zida samo dodan objektu ruralnog tipa (npr. na objektu Nemčića u istoimenoj ulici), koji u svojoj unutrašnjosti (dvorišni trakt) sadrži pretežno gospodarske zgrade, a u manjem uličnom traktu longitudinalno su vezani stambeni prostori uz poneki trgovački. Ovaj, moglo bi se zaključiti, ustrajni ruralni tip stambeno-gospodarske arhitekture,⁴⁶ koji na nekim povoljnim pozicijama postaje trgovački ili obrtnički stambeno-gospodarski objekt, zauzima velik dio vanjskih prilaznih prostora naselja, varirajući raniji primjer uže strane objekta orijentirane prema ulici s onim kasnijim gdje je duža strana objekta izgrađena na liniji javnog prostora. U načinu organiziranja unutarnjih prostora tih objekata izmjene su neznatne, dok se slijed stilskih, dekorativnih oznaka veže uz razdoblje izgradnje (tako npr. klasicistički jednostavniji oblici, pa bujniji dijelovi neostilskih objekata i dr.).⁴⁷

Većina objekata javne namjene (osim npr. ubožnice, koja je u XVIII. stoljeću izgrađena na liniji Florijanskog trga) vrlo dugo ostaje u tvrđavi, kao jezgri naselja. Zanimljiv je poda-

Koprivnica, Vijećnica, danas Muzej grada Koprivnice

Koprivnica, nacrt kuće i kućnog zemljišta br. 91 — ulica Pod Pikom (materijali Arhiva grada Koprivnice pohranjeni u Historijskom arhivu Varaždina)

tak da škola prva izlazi u nove gradske prostore: već je 1856. godine izgrađena škola na istočnom, čenom položaju Trga Maršala Tita. Idući je objekt Vijećnice, izgrađen na liniji Šetališne ulice (danas Nemčićeva ulica). Prostor stare Vijećnice sada postaje mjesto suda, uz koji se grade zatvori, dok su zatvori vojne uprave već nakon 1765. godine postali dijelovi bolnice i ubožnice. U tom razdoblju, znači prije izgradnje škole na izvantvrđavnom prostoru, škola ulazi u nekadašnje vojne dijelove tvrde, tako u staru Oružanu uz Mala zapadna gradska vrata i kasnije u prostor Glavne straže iznad Velikih sjevernih vrata.

Krajem XVIII. stoljeća izgrađena je izvan tvrđavnog prostora pravoslavna crkva sv. Trojice.⁴⁸ Crkva je izgrađena u neposrednoj blizini sjeverozapadnog bastiona, u predjelu koji su već od početka stoljeća nastavali tzv. grčki trgovci. Izgradnjom tog kasnobaroknog objekta i njegovog zvonika, koji se priključuje ranije građenim tornjevima Sv. Nikole i Sv. Antuna, dopunjuje se grupacija vertikalnih elemenata vezanih za mali prostor jezgre i njezine neposredne okolice. Do izgradnje manjih tvorničkih dimnjaka, objekta silosa i nekoliko udaljenijih stambenih višekatnica u najnovije vrijeme, to su bili orijentiri velikog, blago oblikovanog nizinskog prostora.

Krajem XVIII. stoljeća postoji pravoslavno groblje u blizini Dubovca na zapadnom prigradskom prostoru.

U gradu postoji i jaka grupa židovskih trgovaca, koji su ranije bili vezani za neka manja okolna naselja, kao npr. Drnje, a u prostoru Koprivnice izvangradsko područje (širi lokalitet »Pri galge«). Tokom XIX. stoljeća Židovi se nastanjuju u gradu. Njihova je sinagoga izgrađena u Svilarskoj ulici, dok im je groblje na putu za Varaždin.

U drugoj polovici XVIII. stoljeća (1768. godine) spominje se stajalište poštanskih kola uz Florijanski trg (danas Trg bratstva i jedinstva). Pošta kasnije postoji u zapadnom dijelu grada. S kretanjem putnika vezana su i svratišta, koja se u prvoj polovici XIX. stoljeća nalaze u sjevernom dijelu današnjeg Trga Republike («Kod zlatnog križa» — 1818. godine) i na Florijanskom trgu («K caru austrijskom» — 1848. godine). Popis stanovnika iz 1787. godine donosi za naselje Koprivnicu vrlo velik broj od 3411 stanovnika, dok popis iz 1846. godine navodi broj od 130 obrtnika. Velika grupa obrtnika živi »Pod Pikom«, na zapadnom dijelu uz tvrđavu, uz prostor sajmišta. U tom razdoblju unutarnji prostor tvrde pomalo gubi stanovništvo, no obrtnika u tom dijelu grada još uvijek ima dosta. Što se tiče vrsta obrtnika, njih ima najrazličitijih. U građevinskim grupacijama uz ranije osobito isticanu grupu tesara sada ima sve više zidara. U tvrđi, kao i u obližnjim dijelovima (osobito »Pod Pikom« i na današnjem prostoru trgova — Republike, Maršala Tita, Bratstva i jedinstva) spominje se veći broj gostionica.

Seoska stambena arhitektura prigradskog područja Koprivnice (Brežanci), ulaz

Koprivnica, naknadno zazidani ulaz u gospodarski objekt

Pogoni, kao što su pivovare, ciglane, manufakture svile, spominju se stalno i locirane su na potezu prema Varaždinu (Jamborica), na putu prema Novigradu, te u Svilarskoj ulici. Spominju se i pecare, otenke, tako jedna na zapadnom dijelu današnjeg Trga Republike. Koprivnica ima paromlin već 1858. godine.

Nakon revolucije 1848. godine i ukinuća kmetstva dolazi do novih inicijativa u načinu privređivanja.⁴⁹ Već 1848. godine dolazi do pokušaja osnivanja štedionice, koja će nešto kasnije i biti osnovana. Godine 1821. trgovci žele izgraditi i most preko Drave.

Nekoliko decenija kasnije (1868—1870. godine) došlo je do ostvarenja ove sjeverne veze, izgradnjom željezničke pruge Mađarska—Koprivnica—Zagreb—Rijeka. U Koprivnici je 1848. godine osnovan kasino, kojemu je rad prekinut, a nastavljen je nešto kasnije (1867. godine) osnivanjem Narodne čitaonice. Kazališne predstave tokom XIX. stoljeća održavaju se u zgradi ubožnice sjeverno uz Sv. Nikolu. U početku su predstave na njemačkom jeziku, a glumci su iz putujućih kazališnih družina, no ubrzo se ovdje osnivaju amaterske družine, koje izvode hrvatske tekstove.⁵⁰

Nakon podizanja prvih objekata javne namjene u izvantrdavnom prostoru dolazi do brze smjene građevina u tom dijelu grada. Stariji, skromniji barokni stambeni i trgovački

objekti ruše se i na njihovu mjestu počinje izgradnja »reprezentativnijih« zgrada oblikovanih na način historicističke arhitekture.⁵¹ Najčešće su to »neobarokna« ili »neorenesansna« rješenja, koja se međutim moraju prilagoditi ranijoj organizaciji prostora, ranijim vezama s prostorima skladišta u stražnjim, dvorišnim prostorima, s linijama prolaza koji vežu javni prostor ulice ili trga s onim internim. Tako često nastaju hibridna zdanja, koja karakterizira raskorak, različitost rješenja fasadnog, novog dijela i starijih veza (npr. objekt na Trgu Maršala Tita s pomakom u osi glavnog pročelja — ulazni portal prizemne zone i reprezentativni dvojni prozor prvoga kata).

Tom izgradnjom, međutim, sve više rukovode graditelji, npr. često spominjani graditelj Reš, pa Zemljarić i drugi. Njihovi projekti vezani su za veliki raspon objekata, od onih javne namjene, preko trgovačkih i obrtničkih stambenih objekata, sve do skromnijih pregradnji seoske arhitekture rubnih zona naselja.

I dok se sredinom XIX. stoljeća (1837. godine) izrađuje projekt za kameni most koji bi smijenio onaj raniji drveni,⁵² što je povezivao tvrđu i cestu prema Varaždinu, kao i novo gradsko središte izgrađeno uz današnji Trg Maršala Tita — dotle to isto novo središte postavlja zelenu barijeru drvoreda koji bi ga odijelio od linije zastarjelih bedema.⁵³

Koprivnica, Piazza, danas Trg Maršala Tita

Koprivnica, crkva sv. Trojice, detalj zapadne fasade

Pozdrav iz Koprivnice.

Koprivnica, dućani u nekadašnjoj Gospodskoj ulici, danas Ul. JNA

Koprivnica, gradski pločnik od opeke

Koprivnica, dvorišni bunar

Oprema podnih ploha prostora javne namjene bliska je pješaku i polaganom prolazu kola.⁵⁴ To su najčešće opeke slagane ili ortogonalno na mjestima pločnika ili lepezasto na dijelovima ulice i trga. Rasvjeta je petrolejska, kasnije plinska.

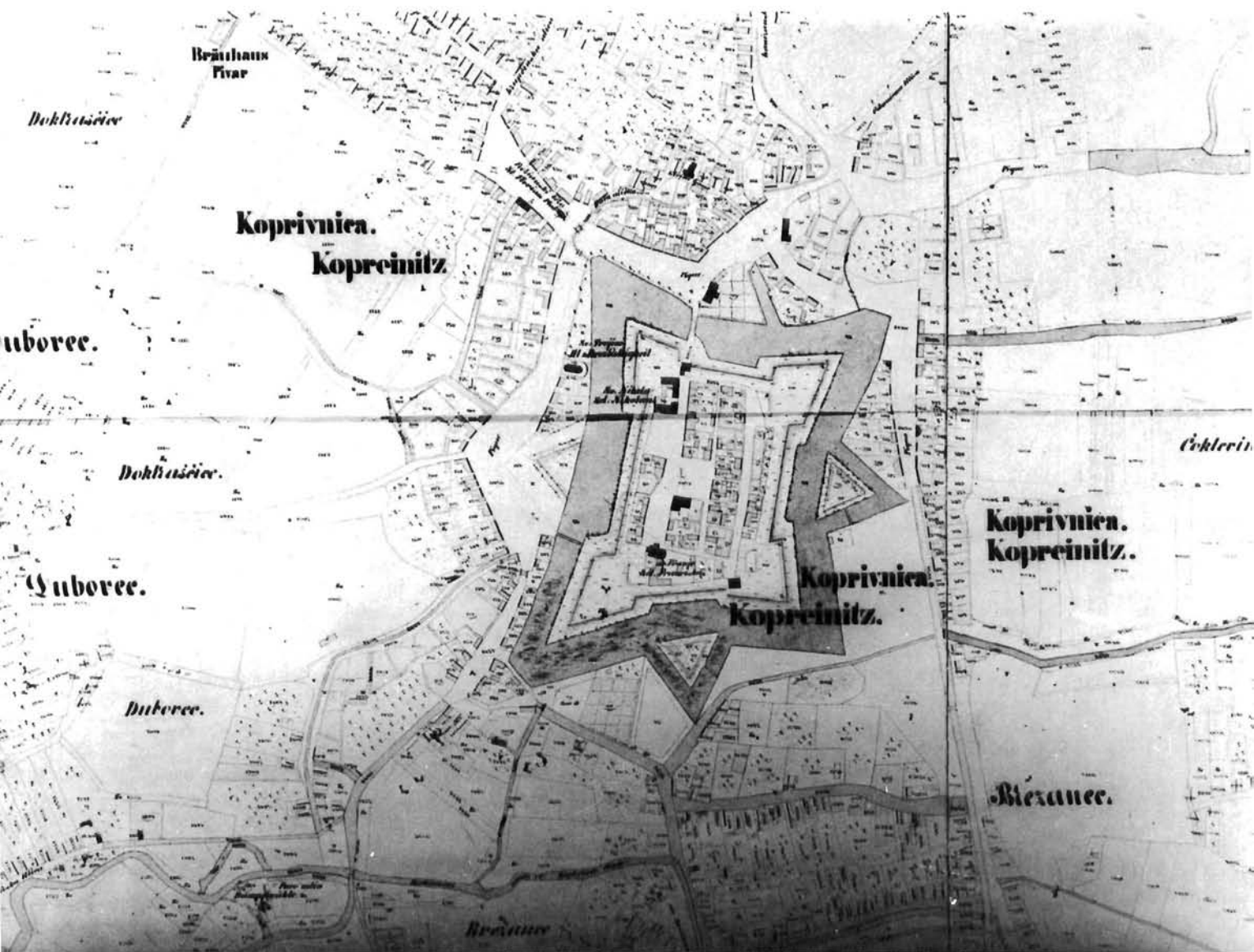
Šetališna ulica, (danas Nemčičeva) isto je kao i Trg Maršala Tita bila odijeljena zelenilom već sredinom XIX. stoljeća od prostora starih bedema.⁵⁵ Kotarski predstojnik Roksandić zamislio je dvostruki drvored koji vodi od početka Florijanskog trga do bočnog, sjevernog ulaza Sv. Trojice (kao što glavna ulica tvrde vodi do bočnog ulaza franjevačke crkve).

Katastarska izmjera iz 1859. godine pokazuje grad prije rušenja bedema, koje je započeto početkom sedmog decenija XIX. stoljeća (1863. godine). Bedemi su srušeni na zapadnom, sjevernom i južnom dijelu, teren je iznivaliran, parkirna površina je zavladała graničnim, dugo neizgrađenim prostorom, koji se sterao između tvrde i novonastalih dijelova grada.⁵⁶ Nekadašnji tvrđavni prostor povezan je s vanjskim dijelom naselja linijom Školske ulice na zapadnoj strani, linijom Ulice M. Gupca na jugozapadnoj, te Frankopanskom, koja povezuje Gospodsku ulicu (današnji potez Ulice JNA) u tvrđavnom prostoru s obilaznom cestom istočnog područja (Ulica Brigade braće Radić). Izvedena je i veza na jugoistočnom uglu. Jedini nepovezani dio, ujedno i dio koji je očuvao ostatke fortifikacijske opne XVI. stoljeća, jest središnji dio istočnog poteza utvrde.

I tako u času velikog prodora grada prema zapadu, prema željezničkoj pruzi (1870. godine)⁵⁷ i kolodvoru, sve se više napušta stara gradska jezgra.⁵⁸ O njoj se prestaje čak i ozbiljnije razmišljati, ona postaje sve više anonimni prostor, prostor krivo shvaćenog »vrtnog« dijela grada u najurbanijem dijelu Koprivnice.⁵⁹

Koprivnica, pogled na park uz bedeme

Katastarska izmjera Koprivnice iz 1859. godine

Bilješke

- 1
D. Feletar: Prinos poznavanju gospodarskog razvoja sjeverozapadne Hrvatske. U knjizi: Podravina, Koprivnica 1973.
- 2
S. Kolar: Rimljani u Podravini. »Glas Podravine«, Koprivnica, 30. VI, 7. i 14. VII. 1972.
Z. Marković: Novi prilozi poznavanju prethistorije u Podravini. »Podravski zbornik«, Koprivnica 1981.
Ž. Demo: Rezultati arheoloških iskapanja ranocarske nekropole u Kunovec-Bregu kraj Koprivnice. »Podravski zbornik«, Koprivnica 1982.
- 3
B. Vikić — M. Gorenc: Prilog istraživanju antiknih naselja i putova u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Zagreb 1969.
- 4
L. Brozović: Građa za povijest Koprivnice. 1978.
- 5
N. Klaić: Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku. Zagreb 1976.
- 6
Primjer gradišta Pepelare kraj Ždale i cijeli niz drugih govore o kontinuitetu mjesta obrane od prethistorije do kasnog razdoblja srednjeg vijeka.
- 7
T. Smičiklas: Codex Diplomaticus, X, 1338, br. 287, str. 338-339.
- 8
O franjevačkoj crkvi sv. Marije, izgrađene u Koprivnici početkom XVI. stoljeća, ostao je zapis na planu grada iz vremena oko 1570. godine arhitekta Angelinija. Pravokutni prostor na istoku završen na tri strane nizom jakih kontrafora, od kojih dva zapadna radialno postavljena označuju da crkva nije imala više nikakav prostor na zapadnom dijelu, nego da je to (kao uostalom u niz drugih primjera sakralne gotičke arhitekture npr. na crkvi sv. Luke u Lučici) ujedno i cijeli prostor objekta. Osim tlocrtnog zapisa postoje i kameni fragmenti, koji se danas čuvaju u zbirci Muzeja Koprivnice, a pokazuju kvalitetu arhitektonske plastike ovog nažalost izgubljenog spomenika.
- 9
U slijedu spominjemo samo važnije povelje i privilegije Koprivnici.
- 10
M. Ilijanić: Prilog historijsko-urbanističkoj dokumentaciji Varaždina u postanka do XVI. stoljeća. »Peristil«, 6—7, Zagreb 1963—1964.
- 11
Cijeli niz cestovnih naselja ima na potezu ceste neko proširenje, koje ujedno označuje i plohu trga, kao npr. Kaptol u Zagrebu (vidi I. Kampuš — I. Karaman: Tisućljetni Zagreb. Zagreb 1975).
A. Mohorovičić: Analiza historijsko-urbanističkog razvoja grada Zagreba. »Rad JAZU«, knj. 287, Zagreb 1952.
- 12
Slična ustanova bila je npr. u Varaždinu pokraj samostana franjevac, koji postoji na mjestu ranijeg zdanja ivanovaca.
- 13
Nekoliko srednjovjekovnih gradova na našim prostorima imaju gradska vrata »u pomaku«, tako npr. Varaždin.
- 14
Z. Turek — D. Feletar: Urbanistički razvoj Koprivnice. »Podravski zbornik«, Koprivnica 1979.
- 15
U Križevcima je npr. sličan potez Sermagijeve ulice u jezgri naselja (vidi V. Bedenko: Križevci — urbanistički razvoj, magistarski rad, Zagreb 1973).
O problemu glavnih i pokrajnjih ulica u naseljima vidi J. Pahl: Die Stadt im Aufbruch der perspektivischen Welt, Berlin 1963.
- 16
Ovaj tip »složenijeg« cestovnog srednjovjekovnog naselja dosta je čest u prostorima srednje Evrope, tako npr. u našim područjima navodimo Križevce, a u blizini Budim (vidi G. Preisich: Budapest, városépítésének története, Budapest 1960; Gerö László: A Budai vár Budapest 1962), pa Željezo — Eisenstadt (E. A. Gutkind: Urban development in the alpine and scandinavian countries, New York 1965), Malbork — Marienburg (J. Pahl: Die Stadt im Aufbruch der perspektivischen Welt, Berlin 1963) i dr.
- 17
A. Marinović-Uzelac: Socijalni prostor grada. Zagreb 1978.
- 18
Razmišljanja o Koprivnici tokom rada na umjetničkoj topografiji spomenika u Hrvatskoj, na temelju razgovora autorice ovoga člana s dr. Igorom Karamanom.
- 19
Nada Klaić: Posljednji knezovi Celjski u zemljama svete krune. »Celjski zbornik«, Celje 1982.
- 20
F. Moačanin — M. Valentić: Vojna krajina u Hrvatskoj. Zagreb 1981.
F. Horvatić: Iz prošlosti koprivničke utvrde. »Podravski zbornik«, Koprivnica 1977.
- 21
Josip Adamček: Opis gospodarskog stanja vlastelinstva Đurđevca, Prodavića i Koprivnice 1548. »Kaj«, Zagreb 1969.
Nada Klaić: Zagreb u srednjem vijeku. Zagreb 1982.
J. Ladović: O stambenoj arhitekturi Opatovine. »Iz starog i novog Zagreba«, I, Zagreb 1957.
- 22
L. Brozović: Građa za povijest Koprivnice. Koprivnica 1978. (M. Androić, bilješka br. 144).
- 23
Andela Horvat: Osvrt na urbanizam Koprivnice. »Bulletin JAZU«, br. 2—3, Zagreb 1960.
Andela Horvat: Između gotike i baroka. Zagreb 1975.
Milan Kruhek: Prvi graditelji Karlovaca i graditeljska aktivnost M. Gambona. »Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske«, br. 4—5, Zagreb 1978—1979.
- 24
G. C. Argan: The renaissance city. London 1969.
- 25
L. Brozović, nav. dj., str. 75.
- 26
L. Mumford: Grad u historiji, Zagreb 1968.
- 27
Tokom rada na arhivskom materijalu Koprivnice u Historijskom arhivu Varaždina dr. I. Lentić-Kugli naišla je na nacrt koji prikazuje skladište i vojni zatvor Koprivnice iz XIX. stoljeća. Ovaj nacrt spominjemo radi njegove važnosti iako još nije objavljen.
- 28
Ovaj zanimljiv grafički prikaz Koprivnice (objavljen u djelu M. L. Mutti: La sagra Lega contro gli Ottomani, NSB, Zagreb, 43767/3) pronašla je mr. M. Fischer tokom rada na proučavanju znanstvene građe za povijest Koprivnice u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu.
- 29
Josip Adamček: Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV do kraja XVIII stoljeća. Zagreb 1980.
- 30
Milan Prelog: Barok u Hrvatskoj, Predgovor. Zagreb 1982.
- 31
A. Marinović-Uzelac: Nekoliko pogleda na urbanizam Zagreba. »Čovjek i prostor«, I, Zagreb 1984.
- 32
Igor Karaman: Zagrebački trgovci u 17. i 18. stoljeću. »Historijski zbornik«, Zagreb 1976—1977.

- 33
Mirjana Gross (uredila): Društveni razvoj u Hrvatskoj od početka XVI do početka XX stoljeća. Zagreb 1981.
- 34
L. Brozović: nav. dj.
- 35
 Retabl očuvan i pohranjen u Muzeju grada Koprivnice.
- 36
Andela Horvat: Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj. U: Barok u Hrvatskoj, Zagreb 1982.
- 37
Vladimir Marković: Barokni dvorci Hrvatskog zagorja. Zagreb 1975.
Lelja Dobronić: Gornji grad nekad i danas. Zagreb 1967.
M. Fučić: Spomenik, materijal i čovjek (Škarićevo). »Bulletin JAZU«, br. 2—3, Zagreb 1960.
Branko Lučić: Drvene kurije u Turopolju. U: Tradicionalna stambena kuća. Zagreb 1978.
- 38
Ivy Lentić-Kugli: Varaždin, povijesna urbana cjelina grada. Zagreb 1977.
N. Premrl: Tipologija stambene izgradnje na zagrebačkom Gradecu u 18. stoljeću. U: Tradicionalna stambena kuća, Zagreb 1978.
Marija Baltić: Prostor zagrebačkog Gornjeg Grada (magistarski rad).
- 39
B. A. Krčelić: Annuae . . . ili historija 1748—1767. Zagreb 1952.
- 40
F. Moačanin: Društveni razvoj u Vojnoj krajini (Društveni razvoj u Hrvatskoj od XVI stoljeća do početka XX stoljeća. Zagreb 1981).
M. Despot: Pokušaji manufakture u građanskoj Hrvatskoj u 18. stoljeću. Zagreb 1962.
M. Valentić: Vojna krajina i pitanje njezina sjedinjenja s Hrvatskom 1848—1881. Zagreb 1981.
- 41
P. Cvekan: Tristo godina samostana i crkve u Koprivnici. Koprivnica 1975.
- 42
Andela Horvat: O baroku u srednjoj Podravini. »Podravski zbornik«, Koprivnica 1977.
Ivo Lentić: Varaždinski zlatari i pojasari. Zagreb 1981.
- 43
 Skulpture M. Braun von Brauna na mostu preko Vltave u Pragu.
- 44
Ivy Lentić-Kugli: Varaždin nakon požara 1776. godine. Zagreb 1973.
- 45
 Materijali vezani za zaštićene objekte Koprivnice (Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, Zagreb).
 Analiza spomenika unutar Provedbenog urbanističkog plana Koprivnice (Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture, Zagreb 1978).
Ivy Lentić-Kugli: Varaždinski graditelji i zidari 1700. do 1850. Zagreb 1981. (pregradnja Oružane 1822. godine — V. Dankh).
D. Jurman-Karaman: upute i informacije u vezi s Oružanom u Koprivnici dobivene u razgovoru s autoricom ovog članka.
- 46
Miroslav Krleža: Predgovor knjizi K. Hegedušića »Podravski motivi«, Zagreb 1933.
- 47
A. Freudreich: Kako narod gradi. Zagreb 1972.
- Z. Živković*: Prilog vrednovanja »ušorenih« nizanih naselja u Hrvatskoj. »Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena«, knj. 49, Zagreb 1983.
J. Turković: Podravsko rukotvorje. Koprivnica 1978.
Ž. Kovačić: Stara arhitektura Podravske Sesveta. »Podravski zbornik«, Koprivnica 1978.
J. Fluksi: Preslice u Podravini. »Podravski zbornik«, Koprivnica 1980.
G. Šaban: Kuća kaptolskog podgrađa uz potok Medveščak od kraja XVII—XX stoljeća. (Tradicionalna stambena kuća, Zagreb 1978).
Z. Stržičić: Svijetla i sjene. Zagreb 1955.
- 48
Durdica Cvitanović: Crkva sv. Nikole u Karlovcu (Analitičke studije karlovačke zvijezde. Zagreb 1979).
- 49
Igor Karaman: Privreda i društvo Hrvatske u 19. stoljeću. Zagreb 1976.
- 50
N. Batušić: Povijest hrvatskog kazališta. Zagreb 1978.
- 51
Ivo Maroević: Sisak, grad i graditeljstvo. Sisak 1970.
Ivo Maroević: Graditeljska obitelj Grahor. Zagreb 1968.
Lelja Dobronić: Graditelji i izgradnja Zagreba u doba historijskih stilova. Zagreb 1983.
- 52
Ivy Lentić-Kugli: nav. dj. (projekt kamenog mosta F. Arnolda iz 1836. i 1844. godine).
- 53
N. Mikac i A. Laszlo: Ideja perivoja i rađanje modernog urbanizma. »Čovjek i prostor«, br. 3—4, Zagreb 1982.
- 54
B. Rudofsky: Streets for people. New York 1969.
- 55
 U istom vremenskom razdoblju izgrađena je i opremljena Promenada u Karlovcu.
- 56
Eugen Franković: Regulatorna osnova Zagreba iz 1865. godine. »Život umjetnosti«, 32, Zagreb 1981.
- 57
 Hrvatsko-ugarska nagodba 1868. godine.
- 58
Milan Prelog: Uz problematiku vrednovanja i revitalizacije povijesnih središta. »Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske«, 4—5, Zagreb 1978—79.
Davorin Stepinac: Studija za revitalizaciju »Zvijezde«. »Čovjek i prostor«, br. 12, Zagreb 1980.
M. Špoljar: Urbani fenomen i njegove odrednice. »Podravski zbornik«, Koprivnica 1980.
- 59
 Dok se o »jezgri« Koprivnice razmišljalo još početkom XX. stoljeća bez obzira s kojim rezultatima, dotle je najnoviji razvoj naselja sasvim zanemario i previdio najstariji prostor grada. Zaštićeni objekti se brzo ruše, a njihovo mjesto zauzima arhitektura velikih, predimenzioniranih volumena, koja ruši vrijednosti ambijenta ili opet ona koja se uvlačenjem od linije ulice zapravo povlači od mjesta koje je bilo prvotni urbani prostor današnjeg velikog naselja. Isto se događa s raznim sadržajima, od kojih u staroj jezgri osim stambene namjene postoji samo Muzej, sakralni objekti, dva dućana, jedna gostionica, dok škole nakon rušenja zapadnog bedema više pripadaju vanjskom dijelu velikog naselja nego prostoru najstarije jezgre Koprivnice.

Summary

Marija Planić-Lončarić

Spatial Organization of the City of Koprivnica up to the Nineteenth Century

The beginnings of the settlement go back to the early Middle Ages. A smaller settlement along the road lay in the fertile valley and was defended by a Slavic fort surrounded by the Koprivnica stream. It had a church named after Saint Nicholas.

A little later, when passage became more frequent on the great road connecting the central parts of Hungary with the Adriatic ports, passing through Zagreb, the settlement grew and developed. Koprivnica followed the example of Virovitica, Varaždin and Križevci — other neighbouring urban settlements whose growth and development was also linked to road traffic. In the 14th century Koprivnica thus became a free feudal city and, some time later in the same century, a free royal city inhabited by a rather numerous group of craftsmen and tradesmen. The Franciscan monastery and hospital was fitted into the space of the street-square at whose and already rose a fortified mansion — burg. The settlement was defined at that time: it was a road settlement with triple parallel lines of streets, protected by wooden palisades of rectangular outer shape. In space organization Koprivnica is close to Križevci and a whole series of »complex medieval road settlements« in Central Europe, such as Buda, Željezno, Malbork etc. The type of uniform narrow plots with houses placed along the road line is distributed throughout the settlement.

Connected to this densely structured pattern of the medieval city is the circle of renaissance fortifications. Along with the existing public buildings, a military command and guard house were built.

A calm period along the Turkish border led to the revival of »urban« life. To the north and west of the fort, along the roads to Varaždin and Križevci, a baroque structure was erected, containing large spaces for trading and the crafts — a piazza, market, various manufactures. The existing religious architecture was renovated in the baroque style; a town hall flanking the small square, a Franciscan monastery and orthodox church were built. The greater part of the dwellings was built in the style of one-wing houses called »kurija«, on connected double medieval plots, within the town itself.

After the exclusion of Koprivnica from the Vojna krajina in the second half of the 18th century, the dwellers abandoned the territory of the fort at an accelerated rate. In the 19th century its ramparts were torn down, and a park was formed along the borders of the old and new city. After the Hungarian-Croatian Settlement a railroad was built (Hungary—Rijeka), and the town began to fill the gap which divided it from the railway station situated in the western part of the settlement. At this time, which was economically prosperous, the medieval city was deserted. Renovated was only the street flanking the parish and Franciscan churches. The remaining part of the old medieval centre, along with the eastern ramparts, was neglected and connected to the fields bordering with the settlement on its eastern side. The welcome »return« to the old town centre began in more recent times by the revitalization of the existing buildings on Trg Maršala Tita. Our study of all the spaces of this town is aimed at encouraging a more thoughtful approach to the oldest urban centre of Koprivnica.